

Олег Піх

НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ МИРОНА КОРДУБИ У ВАРШАВІ (1928–1940)

Варшава та варшавський період наукової діяльності стали вагомою віхою в житті й творчості Мирона Кордуби (1876–1947) – видатного історика, географа, педагога та громадського діяча, дійсного члена Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ), професора Варшавського (1929–1939) та Львівського (1944–1947) університетів. У цей час започатковано чимало творчих проєктів дослідника (наприклад, систематичне опрацювання бібліографічних матеріалів до картотеки “Бібліографія історії України”, публікації серії розвідок про ключові моменти української минушини); діяльність та праці ученого були визнані міжнародним науковим співтовариством (він учасник міжнародних з’їздів істориків у Варшаві (1933) та Цюриху (1938), представник НТШ й *Українського наукового інституту у Варшаві* (УНІ) на заходах Федерації історичних товариств Східної Європи.

30 січня 1929 р. у великому залі Варшавського університету ім. Ю. Пілсудського М. Кордуба виголосив промову, що отримала позитивні відгуки польських дослідників, представників української науково-культурної еміграції, які прибули на виклад свого співвітчизника, студентства. Як згадували рідні М. Кордуби: “Це було визнання. На цей час він уже був відомим істориком-дослідником. Його інаугураційна лекція у Варшавському університеті мала блискучий успіх. Це був найбільш успішний період його життя”.¹ Досягнення вченого були результатом багатолітньої наполегливої наукової праці на ниві української історії та ґрунтовних досліджень європейської історіографії, фахових публікацій на сторінках як вітчизняних, так і зарубіжних часописів, де вже тоді він зарекомендував себе у міжнародних колах критичним та наполегливим дослідником. Однак безпосередньою передумовою запрошення М. Кордуби до Варшави стала подія, яка відбулася кількома роками раніше. Влітку 1927 р. НТШ у Львові, а історик тоді обіймав посаду голови історично-філософичної секції, отримало запрошення *Польського історичного товариства* взяти участь у конгресі істориків Східної Європи. У науковому форумі у Варшаві були присутні понад 150 учених, які представляли університетські кафедри, наукові товариства, музеї, редакції історичних журналів. М. Кордуба разом з І. Крип’якевичем були делеговані від НТШ, Національний музей у Львові представляв І. Свенціцький, а українських еміграційних учених – І. Огієнко та Р. Смаль-Стоцький².

¹ *Ольшанська С.* Мій батько / С. Ольшанська // Подільське слово. – 1996. – 24 лютого.

² *Кордуба М.* Конференція істориків у Варшаві / М. Кордуба // Україна. – 1927. – Кн. 5. – С. 198.

На конгресі засновано *Федерацію історичних товариств Східної Європи*, метою створення якої визначено пропагування ідеї Східної Європи як великого історично-культурного регіону, що простягнувся від східних кордонів Німеччини й Італії, аж до українських земель та європейських кордонів Росії. До складу Федерації входили, крім польських, чеських та угорських, три українські наукові інституції: НТШ і Національний музей у Львові та утворений згодом УНІ у Варшаві. Участь у її заходах брали також представники з Німеччини, Прибалтики, Югославії, Греції, Фінляндії, Болгарії, Румунії та інші. Тоді ж було вироблено статут Федерації й обрано Виконавчу комісію, до складу якої увійшов і М. Кордуба³.

Виголошуючи на форумі доповідь, М. Кордуба звернув увагу на те, яке велике значення для історико-наукових досліджень має вивчення топоніміки. Також він окреслив стан топонімічних досліджень в Україні та інших європейських країнах, наголосив на потребі системного опрацювання географічних назв та запропонував відповідним структурам Федерації взяти під контроль цю проблему. Учений розробив методику та програму такої дослідницької роботи, яка передбачала: укладання квестіонару для збору назв; обрання спеціальних представників, які б у своїй визначеній області організували систематичний збір топонімічного матеріалу; зберігання і систематизацію зібраних документів; повне бібліографування всіх публікацій; створення спеціального фахового часопису, де б друкувалися розвідки з топоніміки. Ці рекомендації М. Кордуби схвально оцінили учасники конференції та передали їх відповідним профільним установам Федерації⁴. Участь М. Кордуби у міжнародному форумі була надзвичайно важливою для нього, оскільки дозволила йому заявити про себе, як про гідного репрезентанта української історичної науки на європейській арені. Згодом дослідник активно представляв її інтереси у міжнародних наукових інституціях.

На конгресі істориків на ґрунті обопільного зацікавлення топонімікою та середньовічними історичними дослідженнями М. Кордуба познайомився зокрема з одним із засновників Федерації історичних товариств Східної Європи, професором Варшавського університету, відомим дослідником методології історії, європейського середньовіччя і польсько-українських стосунків Марцелієм Гандельсманом. Польський учений у 1920–1935 рр. як керівник Комісії атласу історії польських земель теж активно опрацьовував топонімічний матеріал, що сприяло тривалому науковому співробітництву між обома дослідниками.

Наукові контакти М. Кордуби з польськими істориками, в тій чи іншій мірі, тривали й після повернення до Львова. Мабуть, саме за рекомендацією авторитетних польських учених М. Гандельсмана та О. Галецького у 1928 р. М. Кордубу й було запрошено до Варшавського університету, що з середини 20-х років ХХ ст. став одним з осередків академічного життя українців у Польщі. У різний час у ньому працювали такі відомі вітчизняні вчені, як Іван Огієнко, Мирон Кордуба, Роман Смаль-Стоцький, Дмитро Дорошенко, Олександр Лотоцький, Степан Балеї, Василь

³ *Зайцева З.* Мирон Кордуба й українські наукові товариства / *З. Зайцева* // Український історичний журнал (УІЖ). – 2002. – № 6. – С. 119.

⁴ *Федорів І.* Мирон Кордуба в історії України (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.) / *І. Федорів*. – Тернопіль, 2001. – С. 39.

Біднов, Павло Зайцев, В'ячеслав Заїкін та ін. Як і у випадку з іншими українськими представниками у Варшавському університеті, з М. Кордубою спочатку укладено контрактну умову, 24 лютого 1934 р. його іменовано надзвичайним професором⁵, а з 14 вересня 1937 р. – звичайним професором⁶.

У 1928/1929 академічному році на факультеті утворено дві нові “контрактні” кафедри (семінари) – семінар української філології (очолював Р. Смаль-Стоцький) та семінар української історії (очолював М. Кордуба). Спочатку новоутворені структури не мали ані власного приміщення, ані бюджету для проведення потрібних організаційних заходів. Згодом, у 1930/1931 академічному році, коли з метою покращення науково-дидактичного процесу у Варшавському університеті постав Історичний інститут, до його складу ввійшли до того часу функціонуючі незалежно історичні семінари, зокрема й історії України, яким керував М. Кордуба⁷. А починаючи з 1932/1933 рр., кафедра отримала власний бюджет, яким керівник розпоряджався спільно з асистентом Історичного інституту⁸.

З викладанням такого предмета, як історія України у стінах Варшавського університету виникали певні труднощі. Польські слухачі його бойкотували, а серед українців переважали студенти Студіум православного богослов'я, для яких ці семінари не були обов'язковими. Одним із небагатьох польських учнів М. Кордуби був Єжи Гедройць – згодом один із найяскравіших представників польської інтелектуальної еліти другої половини ХХ ст., головний редактор паризького часопису “Культура”, автор численних публікацій про польсько-українські взаємини і порозуміння обох народів⁹.

У контексті поширення ідеї прометеїзму у Варшаві в 30-х роках постав *Institut Wschodni*, у складі якого діяло молодіжне крило з відповідною українською секцією. Слухачам секції пропонувалися курси лекцій щодо різноманітних українських проблем, зокрема О. Лотоцького (українська політична думка), М. Кордуби (історія України), Б. Лепкого (українська література), Р. Смаль-Стоцького (українська мова)¹⁰. Водночас М. Кордуба на запрошення Інституту досліджень національних справ у приміщенні Товариства любителів історії у Варшаві прочитав лекцію про

⁵ Archiwum Akt Nowych (AAN). – Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – Akta osobowe (Korduba Miron). – Sygn. 3488, mikrof. B 12481. – K.102.

⁶ Ibid. – K.149–150.

⁷ *Maternicki J.* Historycy warszawcy w latach 1918–1939 / J. Maternicki // *Środowiska historyczne II Rzeczypospolitej. Część IV. Materiały konferencji naukowej w Krynicy w 1989 roku* / [pod. red. Jerzego Maternickiego]. – Warszawa, 1990. – S. 105.

⁸ *Uniwersytet Warszawski w latach 1915/1916–1934/1935* / [opracował Tadeusz Manteuffel]. – Warszawa, 1936. – S. 186.

⁹ *Бердиховська Б.* Україна в житті Єжи Гедройця і на сторінках паризької “Культури” / Б. Бердиховська // *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької “Культури”* / [вид. підгот. Б. Бердиховська; пер. з пол.]. – Київ, 2005. – С. 11.

¹⁰ *Кульчицька Т.* Мирон Кордуба у польських історичних та суспільно-політичних періодичних виданнях (1895–1939) / Т. Кульчицька // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.* – Львів, 2007. – Вип. 15. – С. 132.

генезу українсько-польських відносин (X–XIII ст.), яка згодом була опублікована у часописі “Sprawy Narodowościowe”¹¹.

Очевидно, завдяки спілкуванню з представниками української еміграції та польською політичною і науковою елітою вченому вдалося налагодити контакти з тими польськими інтелектуалами, які тою чи іншою мірою виступали за діалог з українцями¹². Двосторонні проекти, до яких активно долучився М. Кордуба у Варшаві: участь у роботі у Комісії з дослідження українсько-польських проблем при утвореному на підставі розпорядження Ради міністрів з дня 7 лютого 1930 р. УНІ¹³ та у діяльності часопису “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*” (ВПУ), який виходив у Варшаві 1932–1938 рр.

Програмні цілі УНІ були визначені статутом від 13 березня 1930 р. і полягали в розробці досліджень в галузі господарства, культури й історії українського народу та підготовці кадрів для наукової праці. Крім цього, Інститут організував наукові відчити в академічних установах, товариствах та інститутах, заснував курси української мови у Варшаві та інших містах Польщі, видавав наукові розвідки, документи чи переклади на українську мову наукових і літературних праць. В УНІ працювали такі комісії і семінари: економічний семінар, правничка комісія, комісія історії літератури, комісія перекладу Св. Письма та богослужбових книг на українську мову, комісія дослідження українського руху, комісія з дослідження українсько-польських проблем. Наприкінці діяльності УНІ у 1938 р. започатковано також семінар української філології¹⁴.

Однією з найважливіших була *Комісія з дослідження українсько-польських проблем*, де працювали українські і польських учені (чисельністю понад п’ятдесят осіб). Членами новоутвореного наукового осередку були відомі вчені, редактори, політичні та військові діячі: О. Лотоцький, В. Біднов, М. Кордуба, Р. Смаль-Стоцький, Б. Лепкий, П. Зайцев – з українського боку, М. Гандельсман, О. Галецький, В. Бончковський, Г. Пашкевич, Л. Василевський – з польського. Керівником (Президентом) комісії обрано М. Гандельсмана, заступниками – С. Шобера і О. Лотоцького, секретарем – Р. Смаль-Стоцького. Комісія працювала у двох секціях: історичну очолював О. Галецький (заступник – М. Кордуба), мовознавчо-філологічну – С. Слонський (заступник – Р. Смаль-Стоцький)¹⁵. Кожна секція проводила 3–4 засідання на рік, однак активніше працювала саме історична. Одним з найактивніших учасників історичної секції був М. Кордуба, котрий пропонував для обговорення власні розвідки, а також зреферовані дослідження інших учених. Зокрема, жваво обговорювали на

¹¹ *Korduba M. Stosunki polsko-ukraińskie w w. X–XIII / M. Korduba // Sprawy Narodowościowe. – 1933. – № 7. – S. 755–759.*

¹² *Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939) / О. Рубльов. – Київ, 2004. – С. 262.*

¹³ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1930. – R. 13. – Nr 3 (223). – 18 marca 1930, poz. 28. – S. 64–66.*

¹⁴ *Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939 / E. Wiszka. – Toruń, 2005. – S. 257.*

¹⁵ *Bulletin de la Commission pour l’Étude des Problèmes Polono-Ukrainiens / [redactor R. Smal-Stocki]. – Warszawa, 1935. – Nr 1. – S. 7.*

засіданнях історичного відділу дві доповіді М. Кордуби “Два причинки до історії Галицько-Волинського князівства в XIII ст.”, “Становище Володислава Локетка супроти кандидатури Болеслава Тройденовича на володимирський престіл”.

Іншим тогочасним проектом, що покликаний зближувати позиції польської та української сторін був часопис “ВРУ” (1932–1938), головним редактором якого призначено відомого польського публіциста В. Бончковського. Часопис постав у рамках діяльності *Instytutu Wschodniego*, завданням якого було зацікавлення польського суспільства справами Сходу та Азії. Ініціатива також виходила від знаних польських публіцистів і політиків, що розуміли польсько-українські проблеми і намагалися їх розв’язати: В. Бончковського, С. Папроцького, Л. Васілевського, С. Стемповського. З метою створення враження ширшої суспільної підтримки пропагованих у часописі ідей 8 червня 1933 р. утворено *Towarzystwo Polsko-Ukraińskie*, ціллю якого була “praca nad pogłębianiem i rozbudową zbliżenia polsko-ukraińskiego”, яке й перейняло видавництво “ВРУ”¹⁶.

За задумом засновників, чи скоріш в офіційному трактуванні його появи, “ВРУ” мав бути спільною справою представників обох народів, місцем обміну думками щодо українсько-польських взаємин. У ньому публікувалися українські та польські автори, які були представниками різних ідеологічних і політичних поглядів, що іноді й не збігалися з головною редакційною лінією часопису. Серед поляків, що активно співпрацювали з “ВРУ”, треба відзначити Л. Васілевського, Я. С. Лося, П. Дуніна-Борковського, С. Папроцького та, звичайно, В. Бончковського, а серед українців: І. Кедріна-Рудницького, Д. Дорошенка, П. Шандрука, П. Зайцева, Р. Смаль-Стоцького, М. Кордубу, В. Кубійовича, В. Дорошенка, Б. Лепкого, П. Ковжуна, М. Андрусяка тощо¹⁷. Автори публікацій регулярно аналізували стан і перспективи українсько-польських взаємин, намагалися виробити програму спільних дій, які б ліквідували чи принаймні послабили джерела конфліктів між обома народами. Однак “ВРУ” не був часописом суто публіцистично-політичним, редакція дбала також про те, щоб у кожному номері публікувалися матеріали з української історії та культури, переклади української поезії та прози, художні репродукції, біографії та портрети відомих людей. В окремих рубриках подавали інформацію про життя української меншини в Польщі та інших європейських країнах, аналізували ситуацію в підрадянській Україні. Регулярно друкувалися огляди преси, яка виходила в Польщі, у тому числі української та закордонної. На сторінках “ВРУ” також з’являлися статті й огляди про діяльність українських наукових і культурних товариств та інституцій (Українського наукового інституту у Берліні, УНІ, НТШ, Національного музею у Львові, “Просвіти”, “Народного дому” та ін.).

Свою позицію на шпальтах “ВРУ” щодо важливих проблем як для польського, так і українського суспільства, висловлював і М. Кордуба¹⁸. Прискіпливу

¹⁶ *Walkowiak A.* “Biuletyn Polsko-Ukraiński” 1932–1938 jako głos w kwestii ukraińskiej / *A. Walkowiak // Sprawy Wschodnie.* – 2005. – Nr 2–3 (9–10) – S. 106.

¹⁷ *Walkowiak A.* “Biuletyn Polsko-Ukraiński”... – S. 105.

¹⁸ *Korduba M.* W sprawie uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie / *M. Korduba // BPU.* – 1933 – Nr 2 (4). – S. 4–8; *ibid.* Element prowokacji w stosunkach polsko-ukraińskich // *BPU.* –

увагу вчений, зокрема, приділив проблемі відкриття у польській державі українського університету, наголосивши, що це питання є найбільш актуальним для українсько-польських взаємин, і її якнайшвидше вирішення могло б посприяти порозумінню між обома народами. На думку історика, створення УНІ у Варшаві не вирішило проблеми з відкриттям університету, оскільки ця інституція не мала ні власного професорського складу, ні студентів, не проводила лекційних і семінарських занять, а могла лише видавати наукові дослідження українською мовою. Отже, М. Кордуба виступив проти тверджень редактора “ВРУ” В. Бончковського, який вважав, що відкриття українського університету є не на часі та потребує додаткової підготовки польського суспільства, а заснування УНІ могло б стати основою для його створення. В інших статтях, вміщених у часописі, дослідник порушував проблеми провокаційних публікацій у польських виданнях, закидав авторам фальшування історії та географії під час тлумачення походження назви “Україна”.

Окрім публіцистики, вчений у цей період активно займався історичними та бібліографічними дослідженнями. Серед публікацій М. Кордуби того часу, мабуть найконтroversійнішими виявилися розвідки, присвячені формуванню української нації¹⁹. Вони викликали гостру дискусію, публіковану на шпальтах української та іноземної періодики, в якій взяли участь чимало дослідників (С. Смаль-Стоцький, С. Наріжний, К. Чехович, М. Славинський, М. Чубатий)²⁰. Порушене М. Кордубою і М. Чубатим питання походження білоруського народу викликало заперечення Я. Станкевича, який теж долучився до дискусії.²¹ Як би там не було, а порушена дослідником проблема привернула увагу вітчизняних учених до історії виникнення рідного народу, активізувала дослідження у цій ділянці та мала значний резонанс у науковому середовищі: окрім Українського історично-філологічного товариства в Празі, дискусія також відбулася в Українському академічному товаристві в Берліні. З її перебігом польську наукову громадськість на сторінках “Kwartalnika Historycznego” ознайомив М. Андрусак,

1933. – R. 2. – Nr 22. – S. 3–4; *ibid.* Kilka dat z dziejów dążeń społeczeństwa ukraińskiego do uzyskania własnego uniwersytetu // ВРУ. – 1934. – R. 3. – Nr 4. – S. 1–4; *ibid.* Dla czego Rusini, a nie Ukraińcy? // ВРУ. – 1937. – Nr 2. – S. 13.

¹⁹ Див.: Кордуба М. Найважніший момент в історії України / М. Кордуба // ЛНВ. – 1930. – Т. 102. – Кн. – С. 539–546; *його ж.*: В обороні історичної правди // ЛНВ. – 1931. – Т. 106. – Кн. 5. – С. 424–438; *його ж.*: Ще кілька слів у справі “Найважливішого моменту в історії України. Академіку Степанови Смаль-Стоцькому у відповідь // ЛНВ. – 1931. – Т. 107. – Кн. 10. – С. 902–903; *його ж.*: Die Entstehung der ukrainischen Nation // Contributions a L’histoire de L’ukraine au VII-e Congrès international des sciences historiques, Varsovie août 1933. – Leopold, 1933. – P. 19–67.

²⁰ Детальніше про дискусію з приводу формування української нації див.: Юсова Н. Питання щодо “спільноруськості” Київської Русі у доробку Мирона Кордуби / Н. Юсова // Україна в Центральній-Східній Європі. – 2004. – № 4. – С. 383–401.

²¹ Stankiewicz J. Czas powstania narodów białoruskiego i ukraińskiego / J. Stankiewicz // Sprawy Narodowościowe. – 1931. – № 4–5. – S. 444–453; відповідь: Кордуба М. Kilka uwag w kwestii genezy narodowości białoruskiej (Na marginesie artykułu dr. Jana Stankiewicza) / М. Кордуба // Sprawy Narodowościowe. – 1932. – № 2–3. – S. 203–217.

щодо поглядів М. Кордуби полемізували також представники різних політичних сил Галичини тощо²².

Результатом системного опрацювання української історичної літератури були дві великі праці М. Кордуби: “Українська історична література в Польщі та на еміграції. Огляд за 1927–1928 рр.” (1929)²³, та “Українська радянська історична література. Огляд за 1917–1931 рр.” (1938)²⁴. Публікації вченого, надруковані французькою мовою у закордонних фахових виданнях, ознайомили з надбаннями української історичної науки не лише вітчизняних, а й європейських дослідників.

Серед неопублікованих бібліографічних праць М. Кордуби збереглася велика історична картотека, яку вчений назвав “Бібліографія історії України”²⁵. Вона вирізняється як широким охопленням тематичних проблем, так і значною кількістю використаних у ній матеріалів. Отримавши 1929 р. посаду професора Варшавського університету, історик розпочав працювати над системним опрацюванням як бібліографічних покажчиків, так і до опису різноманітної історичної літератури²⁶. З цього часу й до кінця життя дослідник не припиняв роботи над складанням “Бібліографії...”.

Враховуючи певну стагнацію національної історіографії на початку 30-х років ХХ ст., та зважаючи на проблеми у видавничому секторі, М. Кордуба змушений був шукати можливості публікації своїх праць у польських і західноєвропейських виданнях (“*Balticoslavica*”, “*Zeitschrift für osteuropäische Geschichte*”, “*Kwartalnik Historyczny*”, “*Światowit*”, “*Przegląd Historyczny*” тощо), безсумнівно це сприяло піднесенню міжнародного авторитету історика. В одному з листів до І. Крип’якевича він зазначав: “Приходиться писати для чужих і збагачувати чужі, без сього багаті літератури. Щоправда се робить також прислугу нашій справі і було се для мене великою сатисфакцією, що та сама Краківська Академія Наук, котра перед війною признала нагороду Равіті-Гавронському за його пасквілю про Хмельницького, тепер у своїм *Słownik-u Biograficz-ім* опрацюванне життєписів всіх Хмельницьких поручила мені і видрукувала так, як я зладив”²⁷. Також вчений взяв участь у виданні англійської серії підручників з історії різних держав т. зв. “*Cambridge Edition*”, де у том, що стосувався історії Польщі, подав статтю про генезу і розвій козаччини аж до Переяславської угоди 1654 р., як він сам зазначав, “засвітлюючи справу з нашого становиська”²⁸.

²² Юсова Н. Питання щодо “спільноруськості” Київської Русі... – С. 398.

²³ *Korduba M. La littérature historique ukrainienne en Pologne et dans l’émigration ukrainienne. Compte-rendu 1927–1928 / M. Korduba // Bulletin d’Information des sciences historiques en Europe Orientale. – Varsovie, 1929. – Vol. 1, fasc. 1–2. – P. 73–119.*

²⁴ *Korduba M. La littérature historique soviétique-ukrainienne. Compte-rendu 1917–1931 / M. Korduba. – Varsovie, 1938. – 277 p.*

²⁵ Архів Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України (АІУ НАНУ). – Картотека М. Кордуби “Бібліографія історії України”.

²⁶ *Федорів І. Мирон Кордуба в історії України... – С. 82.*

²⁷ ЦДІАУ у Львові. – Ф. 357 (Крип’якевич Іван Петрович – професор, історик). – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 2–3.

²⁸ М. Кордуба був автором розділу, присвяченого історії Польщі часів Б. Хмельницького “*The Region of John Casimir: part I, 1648–1654 (Правління Яна Казимира: частина I, 1648–*

Упродовж 30-х років вчений двічі (Варшава, 1933) та (Цюрих, 1938) брав участь у VII і VIII Міжнародних історичних конгресах, представляючи на цих форумах УНІ та НТШ у Львові²⁹. До того ж, М. Кордуба репрезентував обидві інституції на третіх загальних зборах Федерації історичних товариств Східної Європи, що відбулися в кінці серпня 1938 р. у Цюриху. Свої враження від участі у цих заходах історик виклав у статті, опублікованій у газеті “Діло”³⁰.

У Варшаві М. Кордуба перебував до середини 1940 р., а після закриття німецькою окупаційною владою Варшавського університету та УНІ, змушений був переїхати до Холма, де викладав історію в українській гімназії до грудня 1941 р.

Варшавський період став одним із найважливіших етапів у житті М. Кордуби. У цей час за дослідником закріпилося реноме не лише знаного українського історика, але й фахового європейського ученого. Посада професора Варшавського університету й активна участь у міжнародних конгресах дала йому змогу гідно репрезентувати українську історіографію перед польським та закордонним науковим світом. Його доповіді на міжнародних конгресах і різних наукових форумах отримали схвальні відгуки, а його праці публікувалися в провідних німецьких, польських, французьких, англійських виданнях.

1654)” у виданні “The Cambridge History of Poland, vol. I, From the Origin to Sobieski (to 1696) (Кембриджська історія Польщі, т. I: Від початків до Собеського (до 1696 р.))”. – Cambridge, 1950.

²⁹ ЦДІАУ у Львові. – Ф. 309 (НТШ у Львові). – Оп. 1. – Спр. 112. – Арк. 1–2.

³⁰ Кордуба М. Два міжнародні історичні з'їзди в Цюриху / М. Кордуба // Діло. – 1938. – Ч. 195. – С. 9.